

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РФ
ФГБОУ ВО «ТАМБОВСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г. Р. ДЕРЖАВИНА»
УО «БАРАНОВИЧСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»
(БЕЛАРУСЬ)
ДОО ВО «ТАМБОВСКАЯ ДУХОВНАЯ СЕМИНАРИЯ
ТАМБОВСКОЙ ЕПАРХИИ РУССКОЙ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ»

СЛАВЯНСКИЙ МИР: ДУХОВНЫЕ ТРАДИЦИИ И СЛОВЕСНОСТЬ

Сборник материалов
Международной научной конференции

Выпуск 12

*Посвящается
Году культурного наследия народов России,
85-летию Тамбовской области*

Тамбов 2022

УДК 8(09)
ББК 80/84
С47

Главный редактор:

кандидат юридических наук, доцент **С. С. Худяков**

Ответственный редактор:

кандидат педагогических наук, доцент **Т. А. Дьякова**

Редакционная коллегия:

доктор филологических наук, профессор **Н. Ю. Желтова**;
доктор филологических наук, профессор **А. С. Щербак**;
кандидат филологических наук, доцент **С. А. Серова**;
кандидат филологических наук, доцент **С. А. Старостина**;
кандидат филологических наук, доцент **Н. Г. Серебrenникова**

Рецензенты:

доктор филологических наук, профессор **Н. В. Черникова**
(ФГБОУ ВО «Мичуринский государственный аграрный университет»);
кандидат филологических наук, доцент **С. С. Микова**
(ФГАОУ ВО «Российский университет дружбы народов»)

Славянский мир: духовные традиции и словесность : сборник
С47 материалов международной научной конференции / М-во науки и высш.
обр. РФ [и др.]. – Тамбов : Издательский дом ТГУ им. Г. Р. Державина,
2010 – .

ISBN 978-5-89016-649-4

Вып. 12 / гл. ред. С. С. Худяков, отв. ред. Т. А. Дьякова. – Тамбов :
Издательский дом «Державинский», 2022. – 392 с.

ISBN 978-5-00078-629-1

В сборник включены материалы докладов, в которых рассматриваются специфика отражения духовных традиций в языках и литературах славянского мира, национальные модификации славянской культуры и закономерности межкультурной коммуникации.

Для филологов, культурологов, историков, библиотекарей, издателей, журналистов и всех интересующихся славянской словесностью.

УДК 8(09)
ББК 80/84

ISBN 978-5-00078-629-1 (Вып. 12)
ISBN 978-5-89016-649-4

© ФГБОУ ВО «Тамбовский государственный университет имени Г. Р. Державина», 2022

СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие	15
-----------------------	----

Глава 1

СЛАВЯНСКИЕ КУЛЬТУРНЫЕ ЦЕННОСТИ: РУССКАЯ И ЗАРУБЕЖНАЯ ЛИТЕРАТУРА XIX–XXI ВЕКОВ

<i>Худяков С. С.</i> За единство Славянского мира	17
<i>Митрополит Тамбовский и Рассказовский ФЕОДОСИЙ (Васнев Сергей Иванович)</i> Изъятие церковных ценностей в Тамбовской Епархии в 1922–1923 гг.	24
<i>Хворова Л. Е.</i> О государственных, духовно-культурных традициях исторического феномена «Россия»	33
<i>Урюпин И. С.</i> Славянский миф о Заре-Зарянице и его художественное воплощение в поэзии Серебряного века	41
<i>Потанина Н. Л., Платицына Н. И.</i> Диккенс в исследованиях «Русского дома Диккенса»	48
<i>Дронова О. А.</i> Поэтика и жанровая специфика романа Торстена Нагельшмидта «Труд» как романа о большом городе	63
<i>Белая Е. И.</i> Уладзімір Караткевіч і гістарычная свядомасць беларусаў	69
<i>Потопович В. И., Белая Е. И.</i> Паміж Верленам і Брусавым	79
<i>Иеромонах Никон (С. Н. Машканцев)</i> Проповеди священномученика Владимира (Богоявленского) митрополита Киевского и Галицкого, посвященные нравственным вопросам современности: художественные особенности и культурно-исторические параллели	84
<i>Фенчук О. Н.</i> «Одиночество» – стихотворение И. Бунина и картина П. Нилуса	88
<i>Алтацкая А. В., Сорокина Н. В.</i> Пьесы А. П. Чехова на сцене Тамбовского молодёжного театра	94
<i>Колчанов В. В., Кокорев Н. В.</i> Образ утешителя в творчестве М. Горького	99
<i>Зуева М. В., Колчанов В. В.</i> Тема юности и смерти в сборнике М. И. Цветаевой «Вечерний альбом»	104

ПАМІЖ ВЕРЛЕНАМ І БРУСАВЫМ

Дыялог культур – адзін з асноўных прыныцаў развіцця сусветнай літаратуры. Кантэкстуальнае вывучэнне літаратуры з’яўляецца надзвычай актуальным. Праз творы сусветнага пісьменства ствараецца айчынная літаратурная спадчына. У артыкуле разглядаецца перыяд другой паловы XIX – пачатку XX ст., які характарызуецца глабальным крызісам традыцыйнай еўрапейскай цывілізацыі, ахапіўшым розныя сферы жыцця народа. Гэта абвастрыла супярэчнасці ў гістарычных, светапоглядных і эстэтычных дачыненнях. Вялікую ролю ва ўсведамленні глабальнасці крызісу адыграла філасофія Фрыдрыха Ніцшэ, Артура Шапенгаўэра, творчасць Поля Верлена і Валерыя Брусава. У 1910-х гг. у Беларусі ва ўсёй сваёй глыбіні і наватарскіх пошуках адкрываецца паэзія Максіма Багдановіча.

Ключавыя словы: дэкадэнцтва, сімвалізм, «верленізм», «Вянок».

Другая палова XIX – пач. XX ст. характарызуецца глабальным крызісам традыцыйнай еўрапейскай цывілізацыі, які ахапіў розныя сферы жыцця народа. Гэта абвастрыла супярэчнасці ў гістарычных, светапоглядных і эстэтычных дачыненнях. Вялікую ролю ва ўсведамленні глабальнасці крызісу адыграла філасофія Фрыдрыха Ніцшэ, Артура Шапенгаўэра, творчасць Поля Верлена. Перыяд другой паловы XIX – пач. XX ст., у рэчышчы якога развіваліся літаратура і мастацтва, атрымаў назву дэкадэнцтва.

Напрамак узнік у Францыі ў 80-х гадах XIX ст. У рэчышчы літаратуры дэкадансу развіваліся тры літаратурныя плыні: сімвалізм, імпрэсіянізм, эстэтызм. Асноўныя матывы дэкадансу – адчуванне безнадзейнасці, страта энсу быцця, крызіс ідэалаў, панаванне тэмы смерці, адзіноты, самотнасці. Разам з тым дамінавала ідэя свабоды творчасці дзеля творчасці. Яскравым прадстаўніком гэтага перыяду стаў французскі сімваліст Поль Верлен (1844–1896) – паэт дэкадансу, часу і настрояў, якія панавалі ў большасці апазіцыйна настроеных людзей другой паловы XIX ст. Рысы яго творчасці пераймалі многія еўрапейскія пісьменнікі і паэты. Значэнне прадстаўнікоў французскай школы, і перш за ўсё П. Верлена, у фарміраванні новага кірунку ў рускай паэзіі першым усвядоміў паэт-мадэрніст Валерый Брусаў і звярнуўся да яго твораў як перакладчык. Аднак у адным з лістоў (1896) ён піша: «Я люблю Верлена, неужэлі ж во имя его забыть Тютчева, По, Эверса, или [даже] хотя бы Фета, Баратынского, Веневитинова?» [Лекманов 2017: 51]. Разам з тым, ацэньваецца як праграмае наступнае выказванне В. Брусава: «...Я лічыў бы сваю справу выкананай, калі б мне

ўдалося даць рускім чытачам хаця б падабенства тых вершаў Верлена, якія заўсёды моцна ўражвалі мяне сілай сваёй выключнай шчырасці, дзіўным зачараваннем сваёй музычнай формы». Гэтую меладычнасць вершаў французскага паэта В. Брусаў імкнуўся захаваць у сваіх перакладах. Істотна, што В. Брусава як перакладчыка паэзіі П. Верлена вылучае аб'ектыўны падыход да арыгіналу. Ён не імкнецца ўнесці ў пераклад рысы свайго стылю, а спрабуе перадаць своеасаблівае лірыкі паэта. Пры перакладзе верша «Плачацца ў маім сэрцы...» рускі паэт у першую чаргу імкнецца перадаць лексічны лад твора. «Небо над городом плачет, / Плачет и сердце мое. / Что оно, что оно значит, / Это унынье мое? / ... Что ты лепечешь, ненастье? Сердца печаль без причин... / Да! Ни измены, ни счастья, – / Сердца печаль без причин. / Как-то особенно больно / Плакать в тиши ни о чем. / Плачу, но плачу невольно, / Плачу, не зная о чем» [Мищенко, Мушинская, Потолков 2006: 108].

У 1910-х гг. у Беларусі ва ўсёй сваёй глыбіні і наватарскіх пошуках адкрываецца паэзія М. Багдановіча. Як адзначае П. Васючэнка, аналізуючы праблему «Максім Багдановіч і сімвалізм», паэту не шанцавала з крытычнымі вызначэннямі ягонай творчай асобы. У 1930-я гады спадчыну паэта зусім выкінулі з літаратуры. У пазнейшыя часы М. Багдановіча «баранілі» ад сімвалісцкіх уплываў, не акцэнтуючы ўвагі на вершах песімістычных, поўных меланхоліі. Прызнаючы, што сімвалізм усё ж уласцівы творчасці паэта, запэўнівалі, што гэта не прывяло яго да дэкадэнцтва. Сёння даследчыкі Багдановіча не спрабуюць адгарадзіць паэта ад усялякіх разнастайных «-ізмаў» і кажуць пра прыкметы імпрэсіянізму і сімвалізму ў мастацкай сістэме паэта. П. Васючэнка прапануе дадаць яшчэ ««верленізм»», ад прозвішча аднаго з самых улюбёных аўтараў Багдановіча», і сцвярджае: «Творчасць аднаго з «праклятых» паэтаў Поля Верлена і Максіма Багдановіча, нягледзячы на іх прыналежнасць да розных стагоддзяў і літаратур, лучаць сіметрыя жыццёвых і творчых лёсаў, прыхільнасць да эстэтыкі сімвалізму, нарэшце, факт перакладу Багдановічам на беларускую мову дваццаці двух вершаў французскага паэта».

Паэзія Верлена і Багдановіча – хоць яны і належалі да розных стагоддзяў і літаратур – мае шмат агульнага. Пэўнае падабенства назіраецца і ў жыццёвых лёсах паэтаў. Абодва рана асірацелі: Поль застаўся без бацькі, Максім страціў маці. Гэтая трагедыя ў кожным выпадку паклала адбітак на іх творчасць.

М. Багдановіч, пераймаючы з паэзіі П. Верлена, становіцца адным з першапачынальнікаў нацыянальнай літаратуры, стаіць ля вытокаў культурнага адраджэння Беларусі. Ён працягваў традыцыі Верлена, уводзіў іх у сваю творчасць, пераплаўляў у арганічную частку сваёй вобразнай сістэмы.

Як адзначалася раней, прыкметная асаблівасць паэтычнай мовы П. Верлена – музычнасць, прычым не толькі як майстэрскае выкарыстанне фанетычных сродкаў мовы для стварэння эфекту «гармоніі», а як новы тып паэтычнага мыслення. На думку Верлена, паэзія нараджаецца ў патаемных нетрах чалавечай душы і выяўляецца не як слоўная, а як музычная плынь. І потым ужо створаная мелодыя запаўняецца словам. У вершы «Мастацтва паэзіі» гучыць вядомая цытата-лозунг паэта «Спачатку музыка!». І як водгук на гэта – «Музыкі перш за ўсё!» – прыводзіць М. Багдановіч у эпіграфе да свайго верша «Маёвая песня».

Тут ёсць тое, што Б. Пастарнак знаходзіў у П. Верлена (якога выдатны рускі паэт ХХ стагоддзя вельмі цаніў) апроч музыкі. Пра Верлена Пастарнак пісаў: «Як кожны вялікі мастак, ён патрабаваў «не слоў, а спраў» нават і ад мастацтва слова, гэта значыць хацеў, каб паэзія змяшчала сапраўды перажытае ці сведкавую праўду назіральніка». М. Багдановіч, як і П. Верлен, быў прыхільнікам думкі, што паэзія ёсць жыццё, рух, станаўленне ён шчодро прывіваў беларускай паэзіі самых разнастайных тыпаў і жанры верша: санет, рандо, трыялет, актаву, тэрцыны, па-майстэрску пераствараючы традыцыйныя формы і апрацоўваючы» [Гніламедаў 2001: 76–79].

Паэтычнае наватарства французскага паэта, звязанае з прынцыпамі імпрэсіянізму і сімвалізму, адпавядала эстэтычнаму пошуку беларускага паэта, і гэта дазваляе М. Багдановічу зрабіць удалыя пераклады вершаў П. Верлена на беларускую мову.

Верш «Асенняя песня» – гэта яшчэ адна спроба П. Верлена даць паэтычны адбітак «пейзажу душы», у якім прырода надзяляецца чалавечымі рысамі, а душа ўбірае ў сябе стан і прыкметы прыроды. Верш адметны асаблівай меладычнасцю, рэзкія зломы якой перадаюць настрой самоты, нетрываласці жыцця. Гэтыя асаблівасці самаадчування лірычнага героя перадае ў сваім перакладзе М. Багдановіч: «Як раньш пяе / І ў сэрца б'е / Сумны тон. / То, восень, іх, / Бальных тваіх, / Скрыпак стогн. / Чу! Часу ўдар! / Бляднее твар, / Рвецца ўздых: / Ўстаў карагод / Мінулых год, / Дзён былых. / А віхр ліхі, / Што ў лісць сухі, / Дзьме ў мяне. / Нясе туды, / Нясе сюды, / Ў даль імкне» [Багдановіч 1992–1995: 173].

Такім чынам, рысы творчасці П. Верлена пераймалі многія еўрапейскія пісьменнікі і паэты. Яго значэнне прадстаўнікоў ў фарміраванні новага кірунку ў рускай паэзіі першым усвядоміў паэт-мадэрніст і перакладчык В. Брусаў. Адзначаючы прыкметы імпрэсіянізму і сімвалізму ў мастацкай сістэме паэта, П. Васючэнка прапануе дадаць яшчэ «“верленізм”» паводле ступені ўплыву французскага паэта на творчыя пошукі М. Багдановіча, які гэтак жа лічыў, што паэзія ёсць жыццё, рух, станаўленне і актыўна выкарыстоўваў разнастайныя тыпы і жанры верша: санет, рандо, трыялет,

актаву, тэрцыны. М. Багдановіч зрабіў удалыя пераклады вершаў П. Верлена на беларускую мову.

М. Багдановіч з 1896 да 1916 г. жыў у Расіі і, пачаўшы пісаць сам, безумоўна, сачыў за літаратурным жыццём краіны. *Сцюжа, мрок... Я ізноў хвараваты. / Ё сэрцы – думак дакучных цяжар. / Заварыць бы гарачай гарбаты, / Разагрэць бы хутчэй самавар.* Каментуючы гэтыя радкі, У. Гніламёдаў піша: «Нездарма М. Багдановіч зачытваўся А. Блокам – прыведзеныя радкі ў чымсьці нагадваюць вядомы верш рускага паэта «На улице – дождик и слякоть...» (1915). Уласнае жыццё стала для М. Багдановіча, як і для А. Блока, важнейшым сродкам пазнання навакольнай рэчаіснасці» [Гніламёдаў 2001: 76–79].

В. Брусаў – рускі пісьменнік, перакладчык, літаратурны крытык; адзін з пачынальнікаў і тэарэтыкаў рускага сімвалізму. Вядома, што М. Багдановіч быў і ўважлівым чытачом В. Брусава, з-пад пяра якога ў 1906 г. таксама выйшаў зборнік пад назвай «Вянок».

Шматгранная і актыўная дзейнасць В. Брусава ўвяла яго ў шэраг аўтарытэтных для М. Багдановіча постацей і пастаянна трапляла ў кола ўвагі беларускага паэта. Вядома і пра асабісты кантакт творцаў праз ліставанне. З эпісталарыя М. Багдановіча захаваліся адзіны ліст, дакладней, паштоўка-картка, да В. Брусава, з якім ён асабіста не быў знаёмы (падпіс пад тэкстам – «С почтением неизвестный Вам М. Богданович»). Паводле яраслаўскага штэмпеля, яна датуецца ён 26 красавіка 1912 года і адпраўлена на адрас часопіса «Русская мысль». Разважанні, выказаныя ў паштоўцы, пазней М. Багдановіч выкарыстаў у першай частцы свайго артыкула «Две заметки о стихотворениях Пушкина». Тэкст паштоўкі мае непасрэдня адносіны да праблемы міжкультурнага дыялогу. У час чытання вершаў класіка персідскай паэзіі Саадзі М. Багдановіч заўважыў вобраз, крыніцай якога мог быць якраз твор Саадзі: «Помню, в прежние время я и друг мой жили, будто два миндальные ореха в одной скорлупе». Той жа вобраз, указвае М. Багдановіч, падае і Пушкін у канцы верша «Подражание арабскому»: «Мы точь-в-точь двойной орешек под одною скорлупой». Прымаючы пад увагу тое, што Пушкін быў знаёмы з творамі Саадзі (на падставе эпіграфа да «Бахчысарайскага фантана», паўторанага потым у апошняй главе «Яўгенія Анегіна»), беларускі паэт далікатна выказвае меркаванне, што крыніцай гэтага вобраза ў пушкінскім вершы быў якраз Саадзі. Далікатна, засцерагаючыся кінуць хоць нейкі цень на славу таго паэта – таму што далей М. Багдановіч піша: «Спешу, однако, заметить, что остальные части сравниваемых произведений не совпадают». Што датычыць адзначанага ім у Саадзі вобраза, М. Багдановіч разважае: магчыма, гэты вобраз ужо стаў калектыўнай уласнасцю усходніх творцаў.

Але, відаць, да Саадзі ніхто не выкарыстоўваў яго, бо, як сведчыць беларускі паэт, сам Саадзі піша: «...во всём этом моём сборнике нет ничего заимствованного из стихов предшествовавших поэтов» [Багдановіч 1992–1995; 246–247]. В. Брусаў у 1912 годзе ўжо быў вядомы як пушкініст, таму не дзіва, што Багдановіч вырашыў падзяліцца з ім важнымі і для яго самога назіраннямі, а пазней уключыў іх у артыкул «Две заметки о стихотворениях Пушкина» (1917 у зб. «Пушкин и его современники»).

Спробы В. Брусава эксперыментавалі з паэтычнымі формамі, выпрацаванымі еўрапейскай літаратурай, імпануюць і беларускаму паэту. Невыпадкова эпіграфам да раздзела «Старая спадчына» ў зборніку «Вянок» ён абраў радкі з брусаўскага верша «Кому-то» (1908): «*Мы зёрна древние леле-ем, / Мы урожай столетий жнём*» [Пушча 111]. Праўда, калі для В. Брусава «перасадка» агульнаеўрапейскай спадчыны на глебу рускай літаратуры мела пераважна эстэтэтычны сэнс, то М. Багдановіч падкрэсліваў: ён аднаўляе па-беларуску ўзоры і формы паэтычнай класікі не толькі дзеля іх красы, але і жадаючы прышчапіць да беларускай пісьменнасці здабыткі чужаземнага паэтычнага труда, памагчы атрымаць ёй больш еўрапейскі выгляд.

М. Багдановіч – уважлівы чытач Брусава: асобныя фразы з яго вершаў захаваліся ў цытатніку Багдановіча. Беларускі паэт таксама згадваў яго імя ў сваіх артыкулах «Краса и сила» як стылізатара народнай паэзіі, у рэцэнзіі на пераклад М. Гумілёвым зборніка вершаў «Эмали и камеи» Т. Гацье як аднаго з першых перакладчыкаў французскага паэта. На кнігу В. Брусава «Семь цветов радуги» беларускі паэт адгукнуўся рэцэнзіяй (1916). У гэтай кнізе М. Багдановіч адзначыў змену: у новых вершах В. Брусава адчувасца шматвобразнасць і пэўная стома – «внимательный, вдумчивый, но утомительный взгляд человека, после долгих скитаний, прибывшего к тихой пристани» [Багдановіч 2011: 355].

Літаратура

Лекманов О. Самое главное: О русской литературе XX века. М.: Rosebud Publishing, 2017. 432 с.

Мищенко Н. И., Мушинская Т. Ф., Потолков Ю. В. Русская литература / под ред. Н. И. Мищенко, Т. Ф. Мушинской. Мн.: НИО, 2006. 576 с.

Гніламёдаў У. Ад даўніны да сучаснасці: Нарыс пра беларускую паэзію / У. Гніламёдаў. Мн.: Маст. літ., 2001. 246 с.

Пушча, Я. Кніга лірыкі, як мастацкае цэлае: «Вянок» М. Багдановіча / Я. Пушча. М., 2002. URL: http://infobelarus.nlb.by/7n_2834dvd/data/lpt/pdf/67.

Багдановіч, М. Поўны збор твораў: у 3 т. / рэд. кал.: В. В. Зуёнак, В. А. Каваленка, А. А. Лойка, М. І. Мушыньскі, Л. Т. Хадкевіч. Мінск, 1992–1995. Т. 1.

Максім Багдановіч: энцыклапедыя / склад. І. У. Саламевіч, М. В. Трус; рэдкал.: Т. У. Бялова (гал. рэд.) [і інш.]. Мінск: Беларус. Энцыкл. імя П. Броўкі, 2011. 608 с.